

Systemy nawigacji satelitarnej

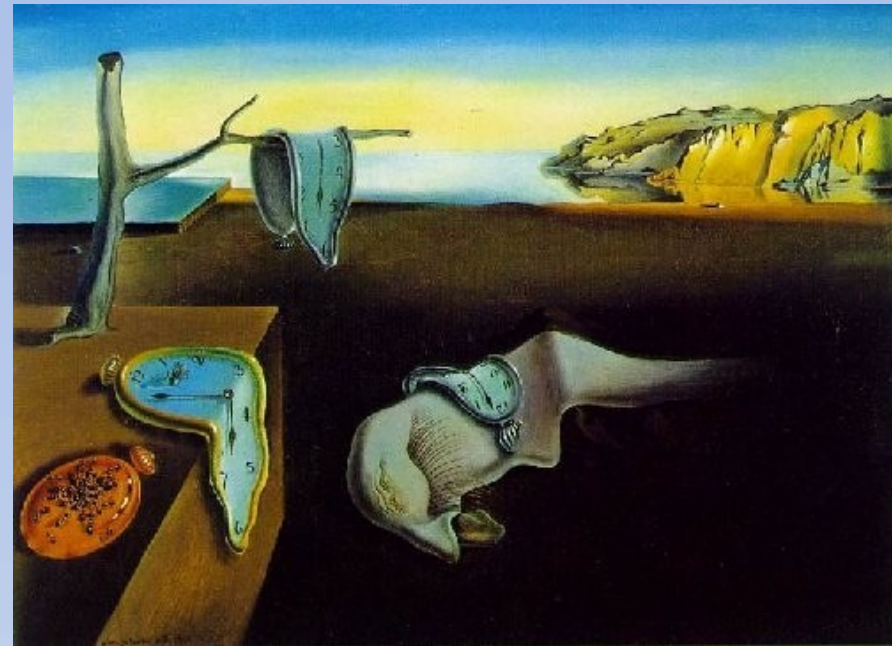
Krzysztof Kamiński

Czas

Jedno z podstawowych pojęć filozoficznych, wielkość fizyczna określająca kolejność zdarzeń oraz odstępy czasowe między zdarzeniami.

Czas może być rozumiany jako:

- chwila, punkt czasowy,
- odcinek czasu,
- trwanie,
- zbiór wszystkich punktów i okresów czasowych,
- czwarta współrzędna czasoprzestrzeni w teorii względności

Czas

Podstawowa jednostka czasu SI : **1 sekunda**

- $1/31\,556\,925.9747$ część roku zwrotnikowego (do 1900r)
- $1/86400$ część doby (do 1967r)
- $9\,192\,631\,770$ przejść pomiędzy wybranymi poziomami struktury nadsubtelnej atomu ^{133}Cs znajdującego się w stanie podstawowym (od 1967r)

- **atto**sekunda = 0.00000000000000000001 S
- **femto**sekunda = 0.0000000000000001 S
- **piko**sekunda = 0.000000000001 S
- **nano**sekunda = 0.000000001 S
- **mikro**sekunda = 0.000001 S
- **milisekunda** = 0.001 S

Hipotetycznym kwant czasu nazwano **chronon**

Zegary: słoneczne

Zauważono, że między porą dnia i kierunkiem cienia rzucanego wciążą dnia przez oświetlone naszą gwiazdą przedmioty zachodzi bezpośrednia zależność: im krótszy cień, tym bliżej południa, im dłuższy-bliżej poranka lub wieczoru. W ten sposób powstały najstarsze przyrządy astronomiczne, zwane przez Greków **gnomonami**. Rolę takiego przyrządu mógł pełnić wbity w ziemię patyk, kij pasterski, kolumna lub obelisk.

Ten sposób obserwacji znany był Babilończykom, Hindusom oraz Chińczykom, którzy potrafili nawet z rocznych zmian długości cienia w południe określić szerokość geograficzną oraz nachylenie ekliptyki do równika.

Zegary: słoneczne

Klasyczny
zegar słoneczny

Ozdobny,
fasadowy zegar słoneczny
w Wilanowie

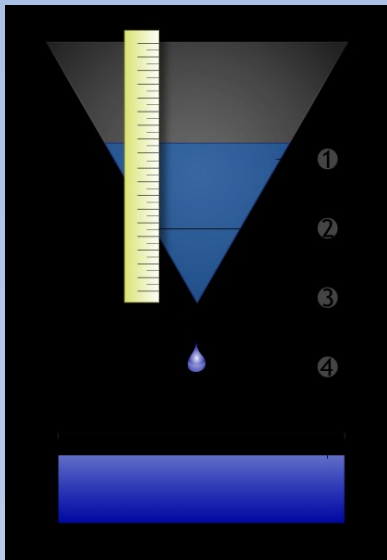

Zegary: słoneczne

Zegary: wodne (ok. 2700 p.n.e.)

Jego działanie opiera się o regularny i stały wypływ wody ze zbiornika zwykle przez niewielki otwór. Kontrola dokładności wypływu wody w tego typu urządzeniach jest dość trudna, dlatego zegary wodne nigdy nie osiągnęły dużej dokładności.

$$r = \sqrt[4]{h}$$

zegar o jednostajnej
zmianie poziomu
wody

Zegary wodne były jednymi z pierwszych sposobów pomiaru upływu czasu, które nie były zależne od obserwacji astronomicznych.

Zegary: klepsydry (czyli obieg zamknięty)

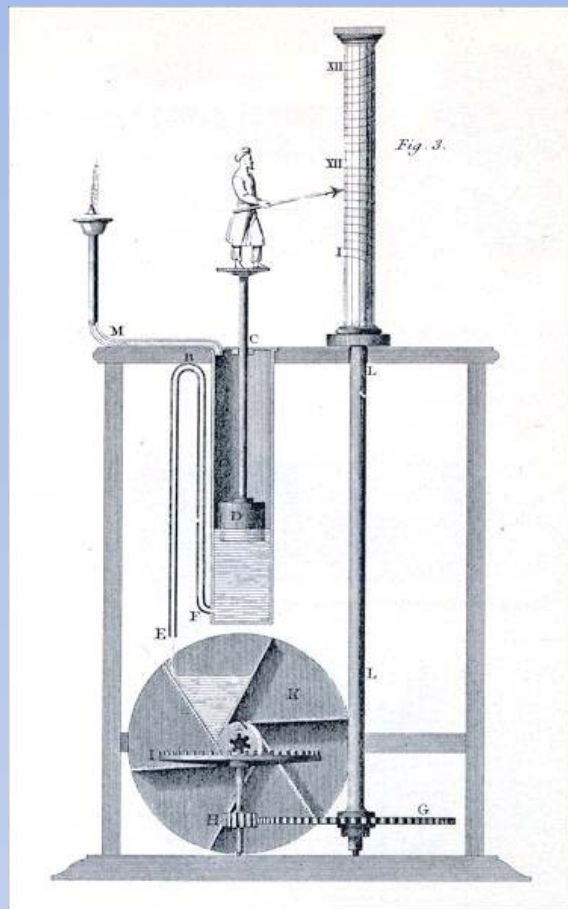

Zegary: piaskowe

Zegary: mechaniczne

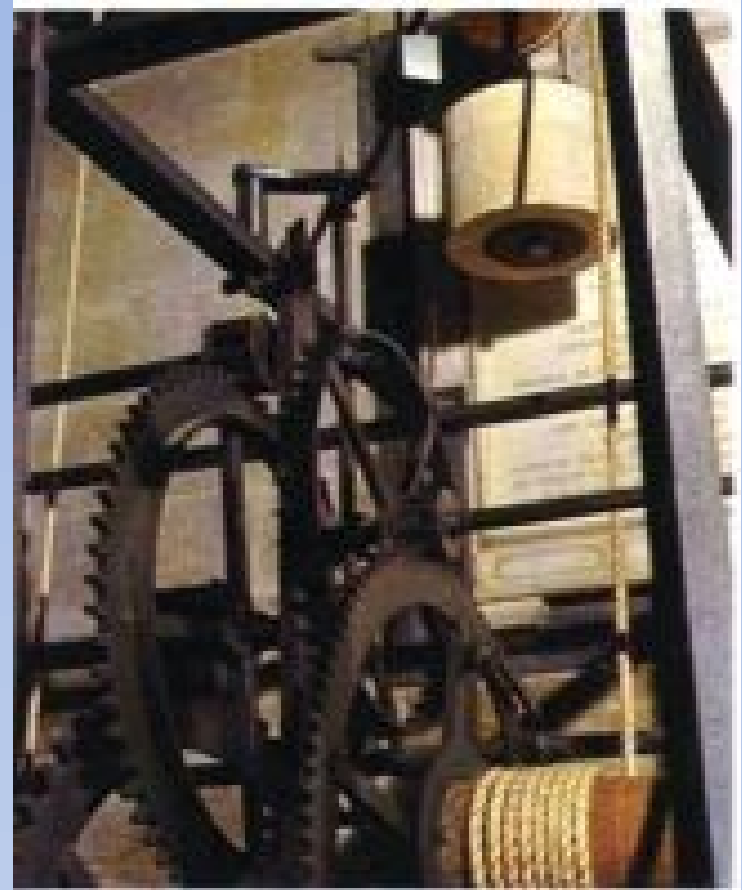
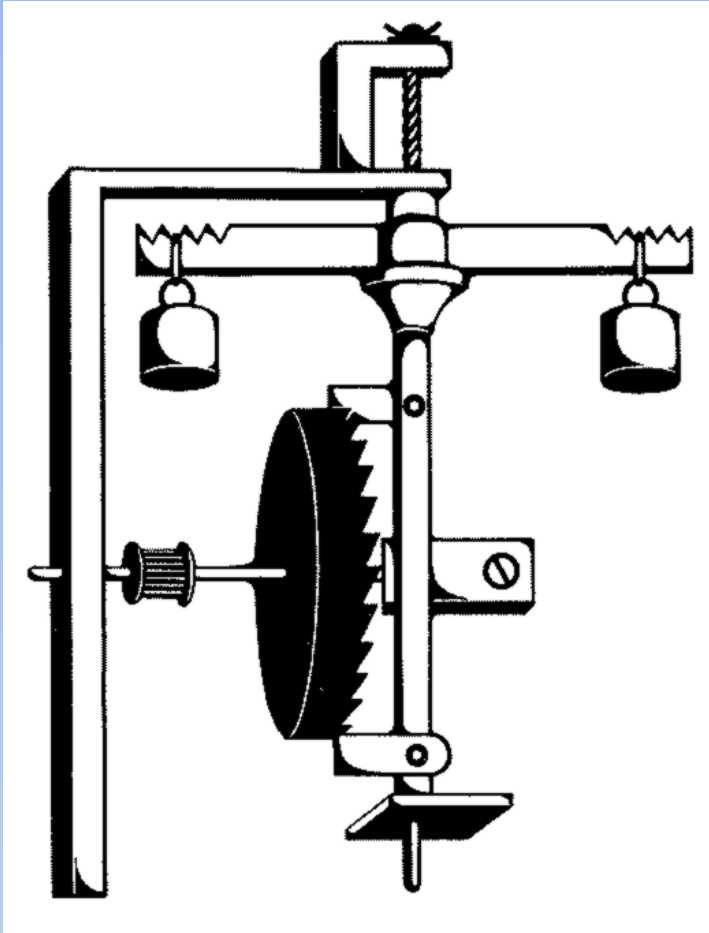
W 724 roku w Chinach zbudowano zegar mechaniczny z napędem wodnym

Ok. 1000 roku mnich Gerbert z Aurillac (późniejszy papież Sylwester II) zbudował w Magdeburgu pierwszy w Europie zegar mechaniczny.

Był to wieżowy zegar wodny, wyposażony w mechanizmy powodujące głośne wybijanie kolejnych godzin.

Zegary: mechaniczne

średniowieczny wychwyty wrzecionowy

Zegar wahadłowy 1657

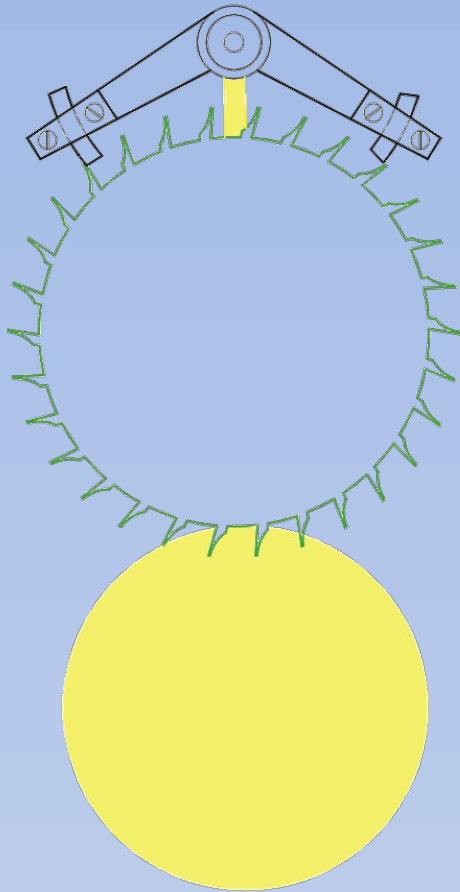
**Galileo Galilei
(1564-1642)**

**Christiaan Huygens
(1629-1695)**

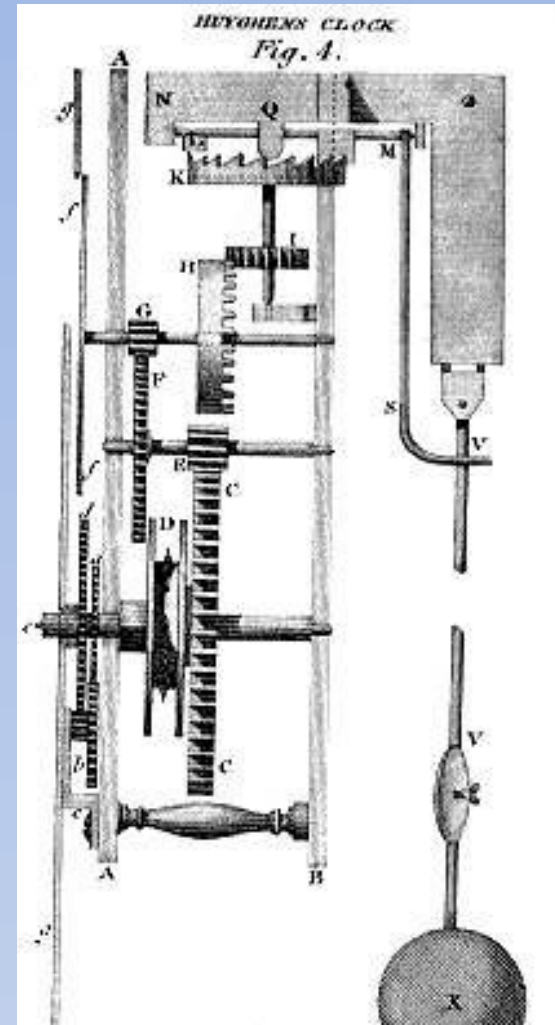

Zegary: mechaniczne

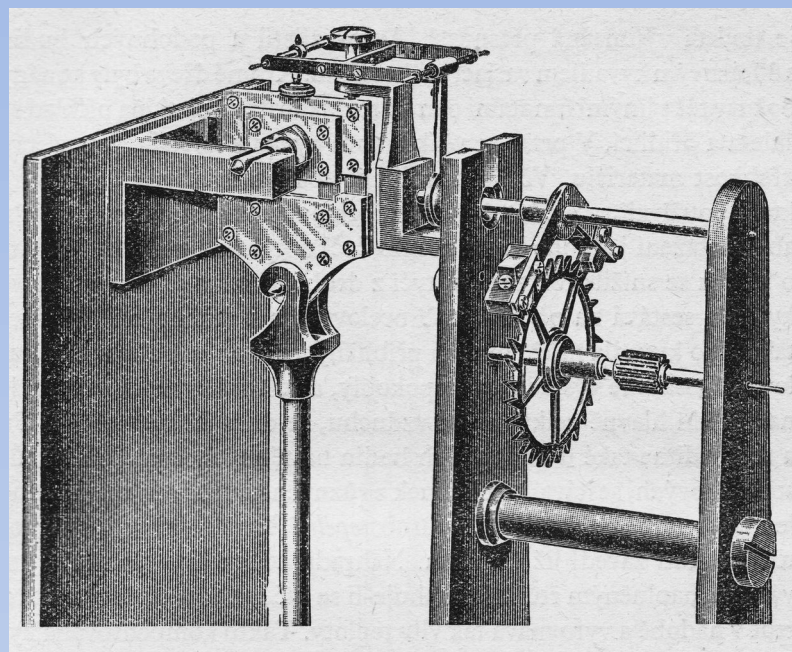
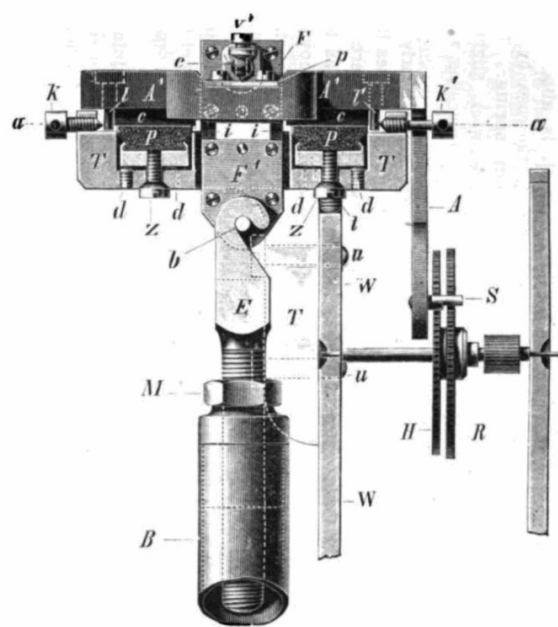
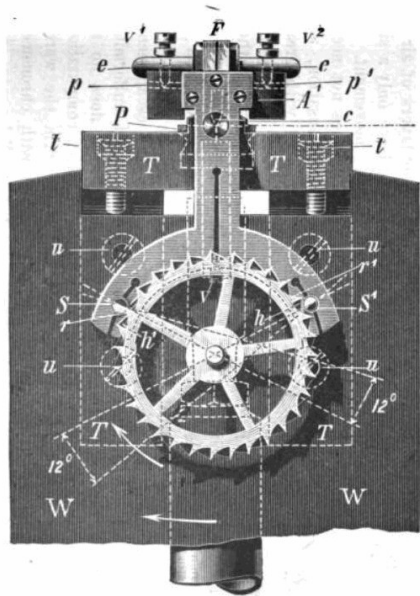

$$T = 2\pi \sqrt{\frac{l}{g}}$$

wychwył Grahama (1715), pierwszy z kołem
wychwytowym, które się nie cofa

Zegary: mechaniczne

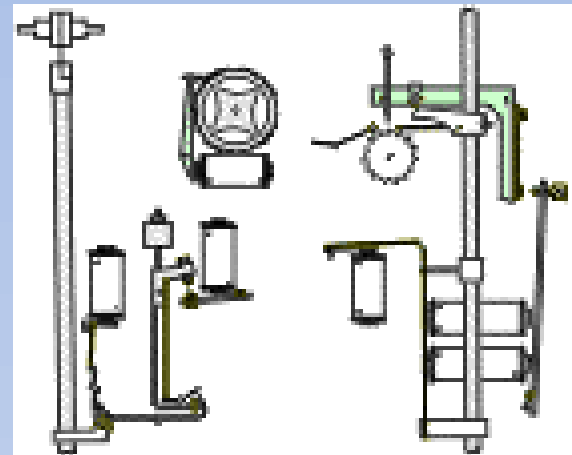

Wychwył Riefflera i Strassera – najdokładniejsze zegary mechaniczne (XIXw)

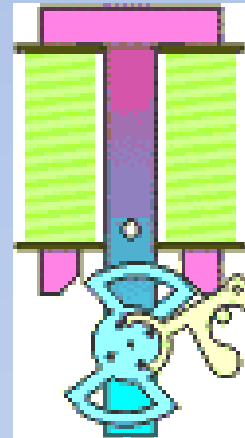
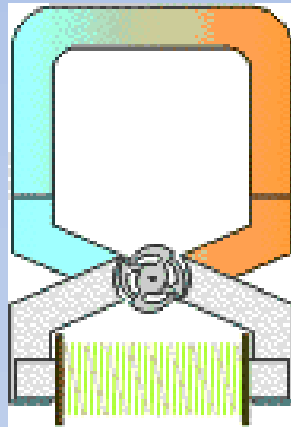
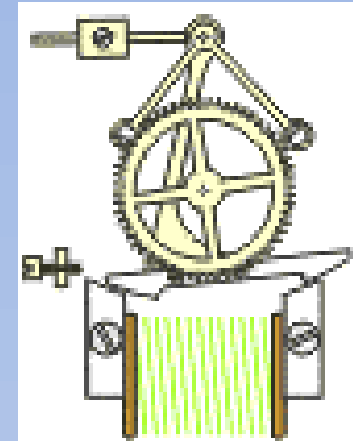
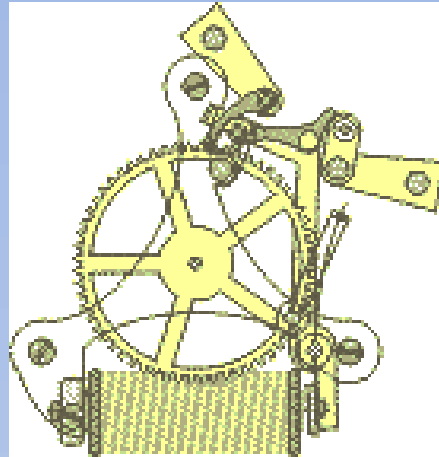
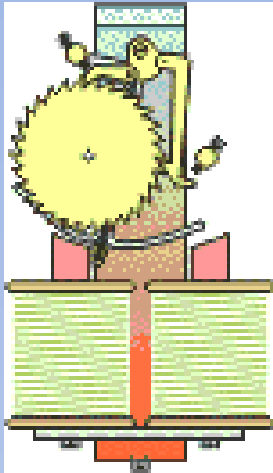
Zegary: elektryczne

1921
William Hamilton Shortt,
Frank Hope-Jones

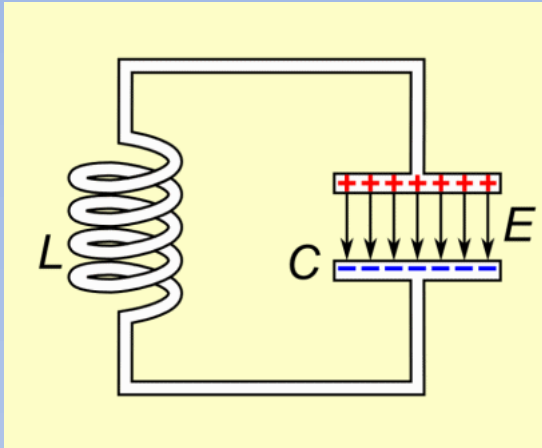

Zegary: elektryczne

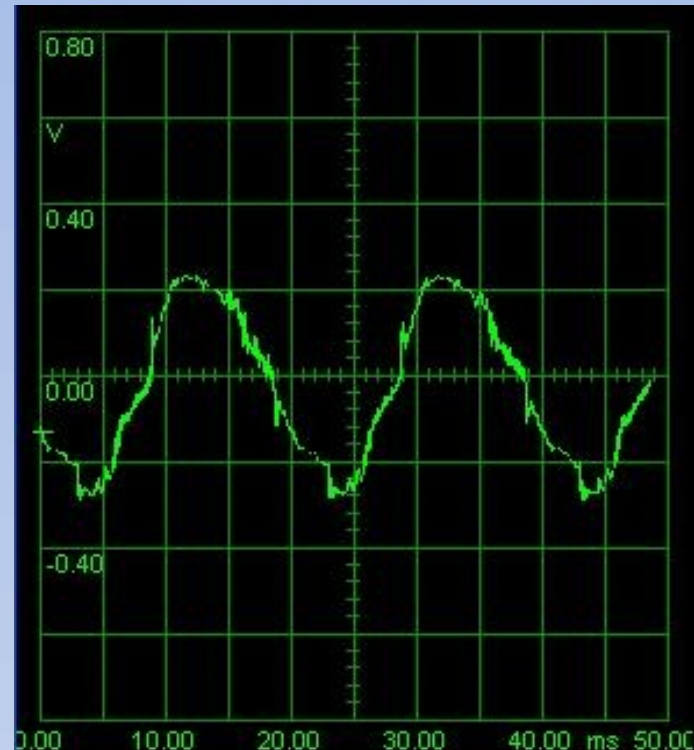
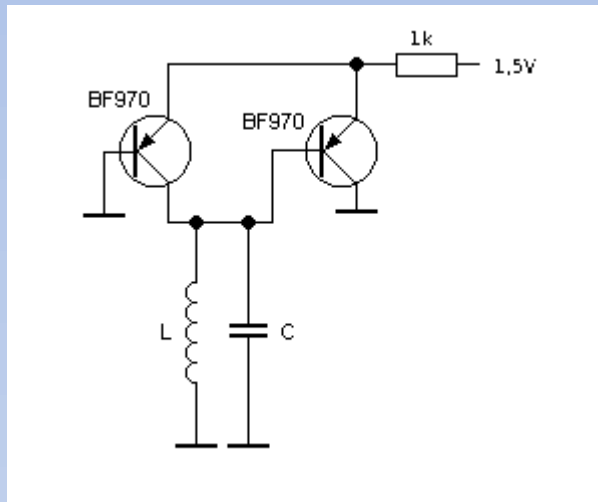

Zegary: oscylator elektroniczny

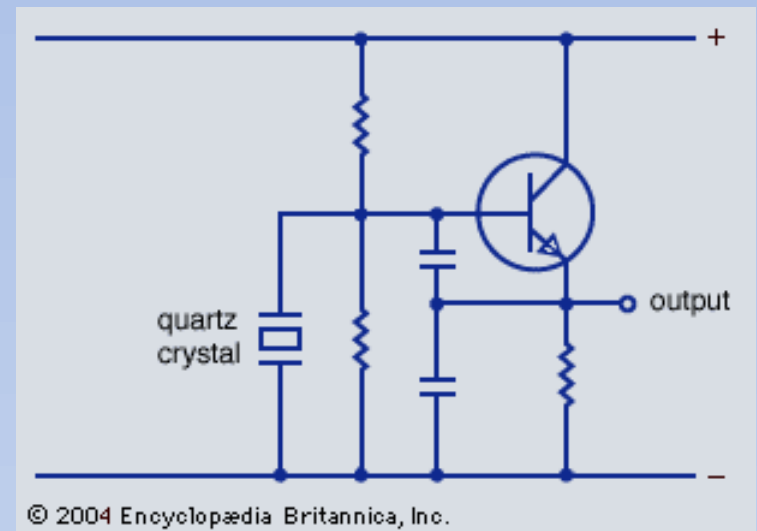
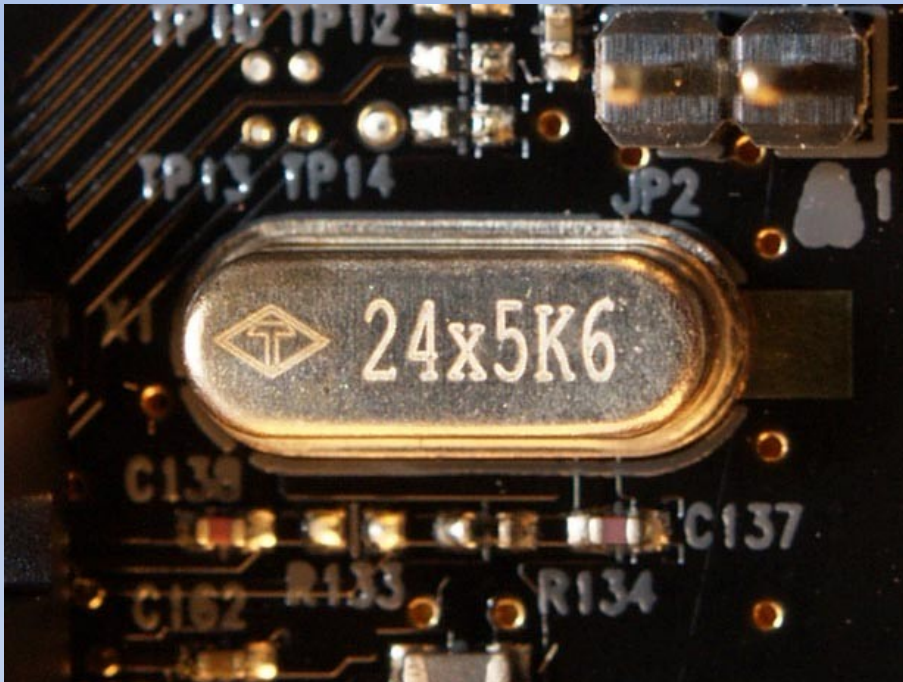

$$f = \frac{\omega}{2\pi} = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

Zegary: rezonator kwarcowy

Przyrząd elektroniczny, którego zasada działania oparta jest na zjawisku piezoelektrycznym w kryształach kwarcu. Przyrząd ma za zadanie stabilizację częstotliwości drgań oscylatorów elektronicznych. Częstotliwości pracy tego typu rezonatorów zawierają się w granicach od kilkudziesięciu kHz do kilkudziesięciu MHz, zaś w wykonaniach specjalnych osiągają nawet setki MHz.

Zegary: rezonator kwarcowy

Arduino Uno, 16MHz oscylator ceramiczny, +/- 5000 ppm

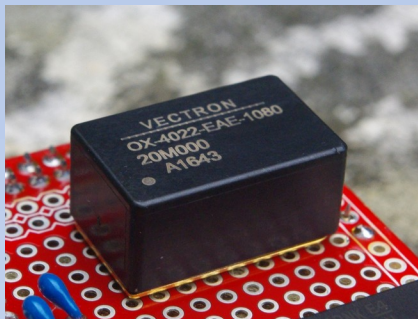
Arduino Leonardo, 16MHz oscylator kryształowy, +/- 40 ppm

TCXO, oscylator kryształowy kompensowany termicznie, +/- 2 ppm

OCXO, oscylator kryształowy stabilizowany termicznie, +/- 0.1 ppm

Zegary: kvarcowe

Oscylator kwarcowy - gdy przez płytkę kryształu kwarcu przepływa prąd, drga ona z częstotliwością 32 768 razy na sekundę.

Mikroprocesor - steruje zmianą 32 768 impulsów elektrycznych na sekundę (z oscylatora) na jeden impuls na sekundę.

Silniczek - wykonuje pół obrotu na sekundę, napędzając zespół przekładni, sterujących ruchem wskazówek zegara.

Przekładnie - zapewniają zamianę ruchu silniczka na odpowiedni ruch obrotowy wskazówki godzinowej, minutowej i sekundnika.

Bateria - prąd elektryczny z baterii wywołuje drgania kryształu kwarcu, a ponad to zapewnia zasilanie silniczka i mikroprocesora.

Zegary: kvarcowe

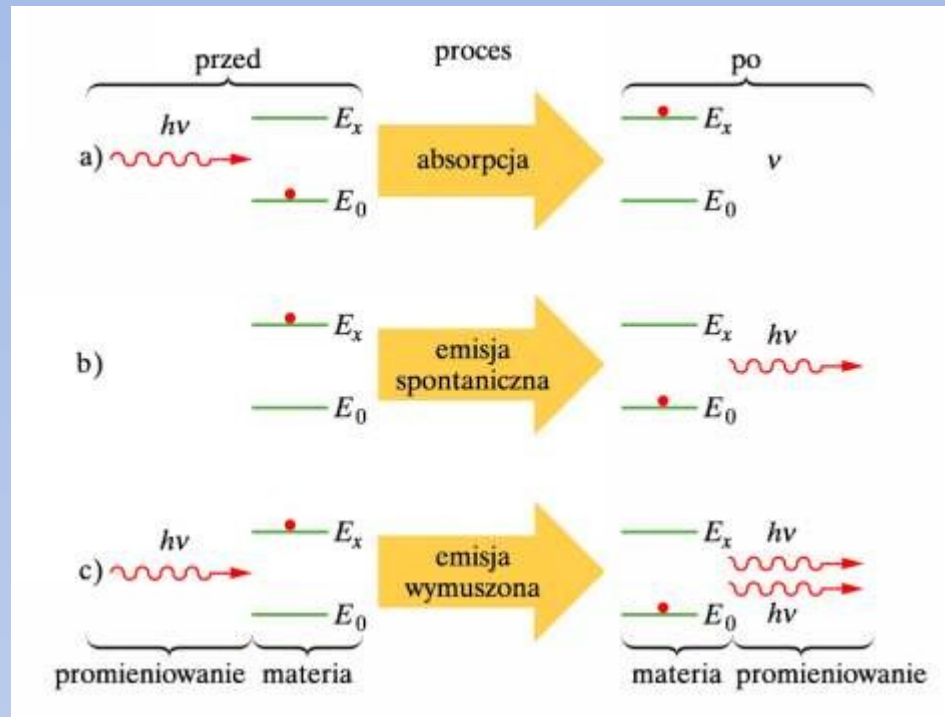
„Na dalekich peryferiach Galaktyki, w nieciekawym zakamarku na końcu jej zachodniego ramienia, świeci mizerne żółte słońce. Wokół niego, w odległości około stu pięćdziesięciu milionów kilometrów, krąży nieważna, mała niebieskozielona planeta, zamieszкана przez pochodzące od małych bioformy – tak zadziwiająco prymitywne, że do dziś uważają zegarki elektroniczne za świetny wynalazek.”

Douglasa Adamsa - *Autostopem przez galaktykę*.

W tym miejscu zaczyna się wykład dla bioform, które tak nie uważają .....

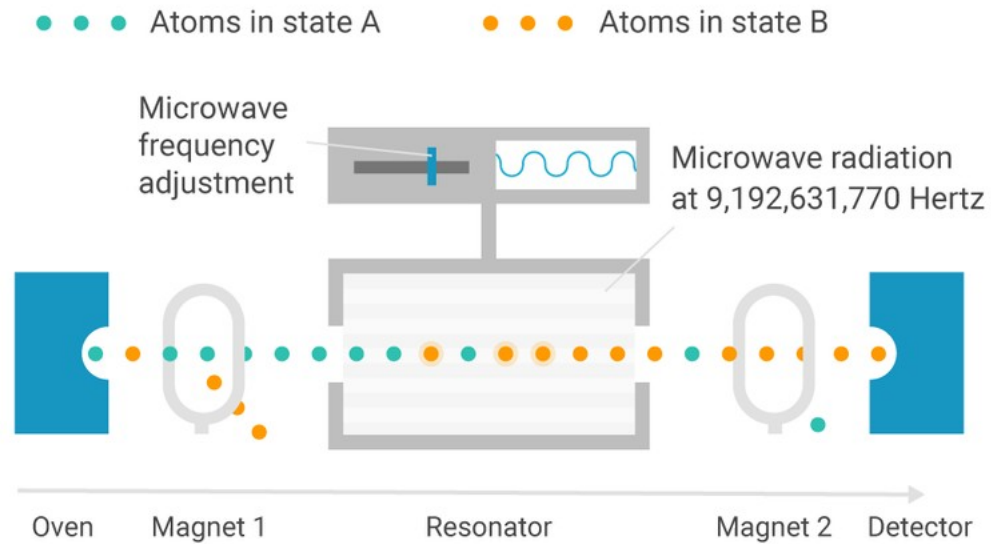
Zegary: atomowe

Zegar atomowy to rodzaj zegara, który używa atomowego wzorca częstotliwości jako licznika.

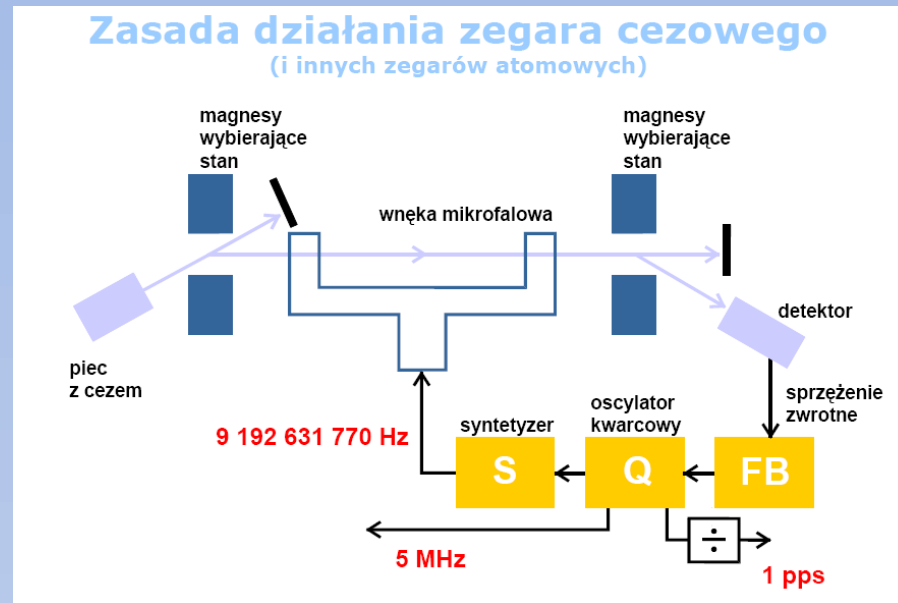
Pierwszy zegar atomowy, którym był maser amoniakalny, został zbudowany w 1949 roku.

Zegary: atomowe

Zegary: atomowe

Pierwszy zegar atomowy bazujący na drganiu atomów cezu-133, zbudował **Louis Essen** w roku 1955 w National Physical Laboratory w Anglii.

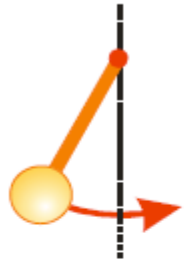

Częstotliwość rezonansu atomowego cezu wynosi równo 9 192 631 770 Hz, i taką właśnie, z dokładnością 10^{-12} %, otrzymuje się na wyjściu. Trzeba to wszystko policzyć, puszczając na odpowiednie dzielniki częstotliwości, i jest zegar. To doprowadziło do przyjętej na całym świecie definicji sekundy opartej na czasie atomowym.

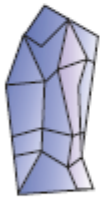

Zegary:

Oscylatory:

$$\text{wahadło: } \nu = \frac{1}{2\pi} \sqrt{\frac{g}{l}}$$

kwarc: 32 768 Hz

^{133}Cs :

9 192 631 770 Hz (RF)

^{40}Ca :

455 986 240 494 158 (26) Hz (657 nm)

$^{199}\text{Hg}^+$:

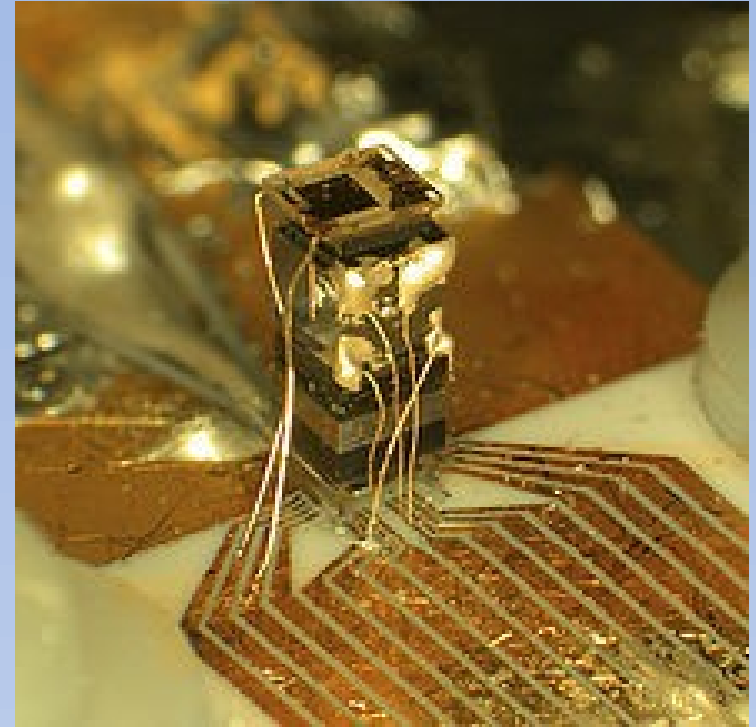
1 064 721 609 899 143 (10) Hz (282 nm)

Odpowiednio szybki licznik

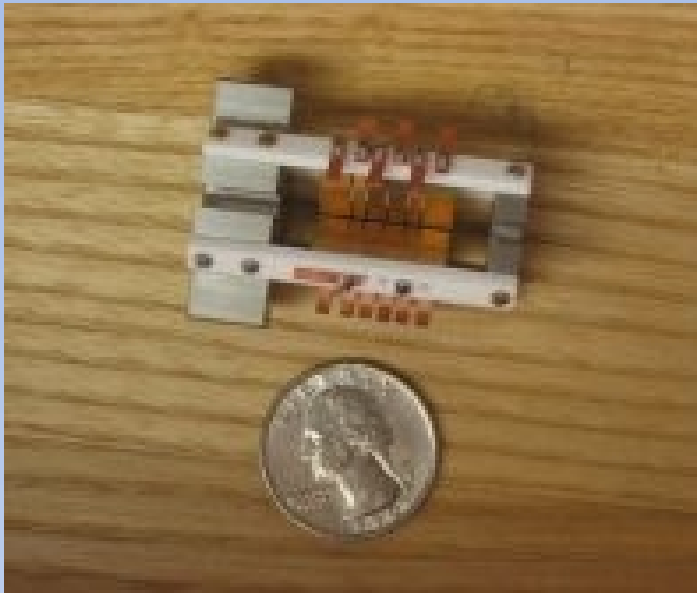
Zegary: atomowe

W sierpniu 2004 roku, uczeni z amerykańskiego National Institute of Standards and Technology (NIST) zademonstrowali miniaturowy zegar atomowy: właściwa część zegara – komora z cezem – ma wielkość ziarna ryżu: średnicę 1,5 mm i długość 4 mm. Cały układ (komora wraz z oprzyrządowaniem: diodą laserową, polaryzatorami, fotodiodą) zajmuje objętość około 1 cm³, a więc porównywalną z układami zegarów kwarcowych. Jego dokładność jest jednak tysiącrotnie wyższa niż zegarów kwarcowych: wynosi jedną dziesięciomiliardową (10^{-10}), co oznacza dopuszczalne odchylenie w postaci 1 sekundy w ciągu 300 lat. Według konstruktorów, zegar ten jest sto razy mniejszy od innych zegarów atomowych. Potrzebuje także jedynie 75 mW mocy do działania, co czyni go zdatnym do zasilania bateryjnego.

Zegary: atomowe

W amerykańskim Narodowym Instytucie Standardów i Technologii powstał **najdokładniejszy zegar atomowy na świecie**. Bazuje on na pojedynczym atomie glinu i jest dwukrotnie bardziej dokładny niż jego wcześniejsza wersja korzystająca z atomu rtęci.

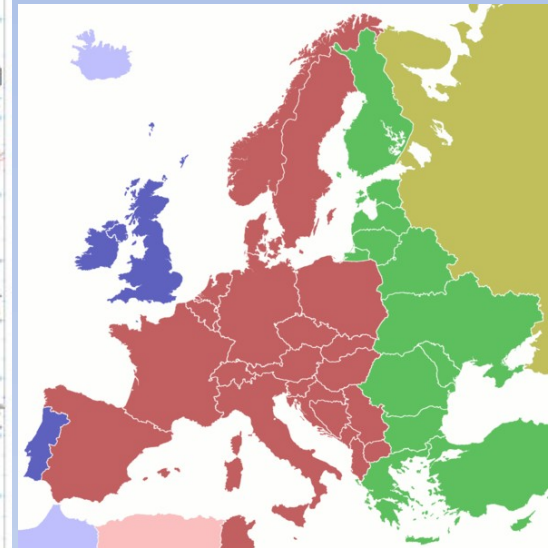
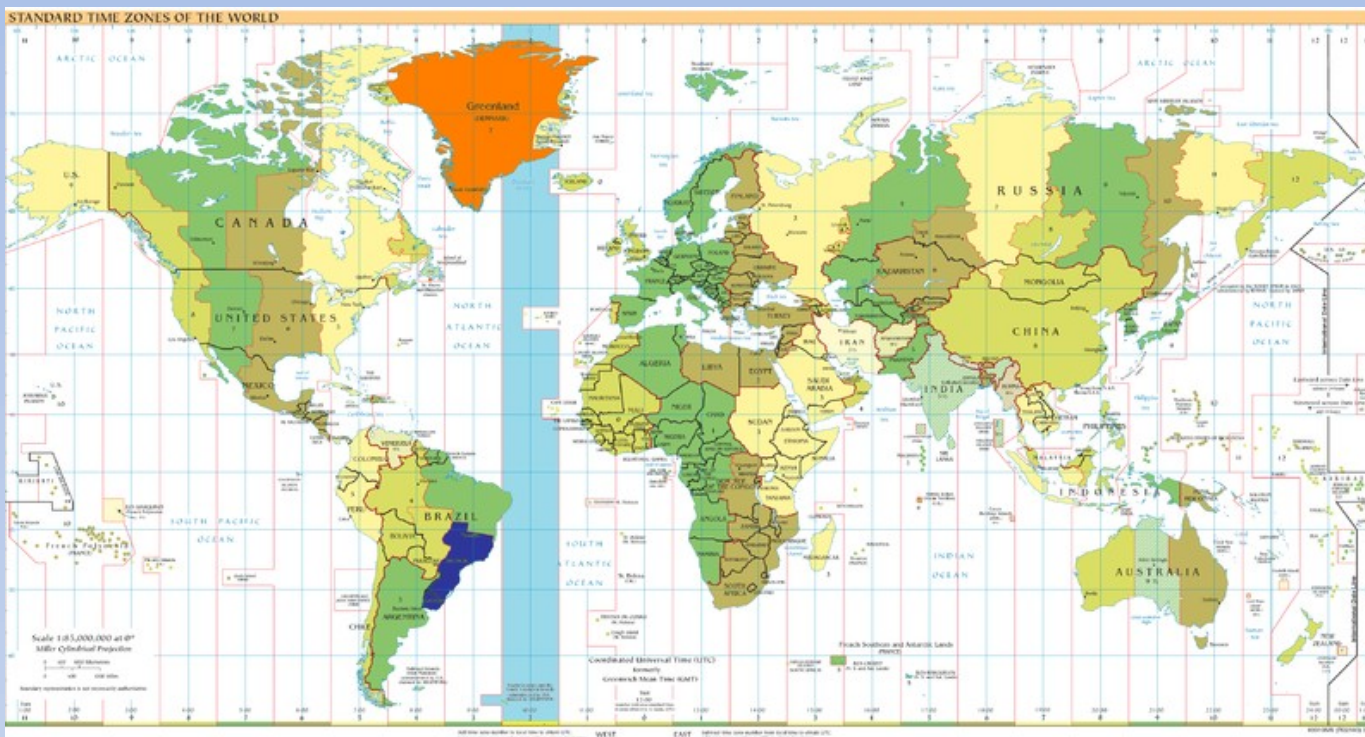

Dokładność nowego zegara wynosi jedną sekundę na około 3,7 miliarda lat.
(W USA taki standard wyznacza cezowy zegar NIST-F1, którego dokładność wynosi "zaledwie" 1 sekundę na 100 milionów lat.)

Urządzenie to druga wersja "zegara z kwantową logiką". Został on tak nazwany, gdyż korzysta technologii obliczeniowych powstających na potrzeby przyszłych komputerów kwantowych.

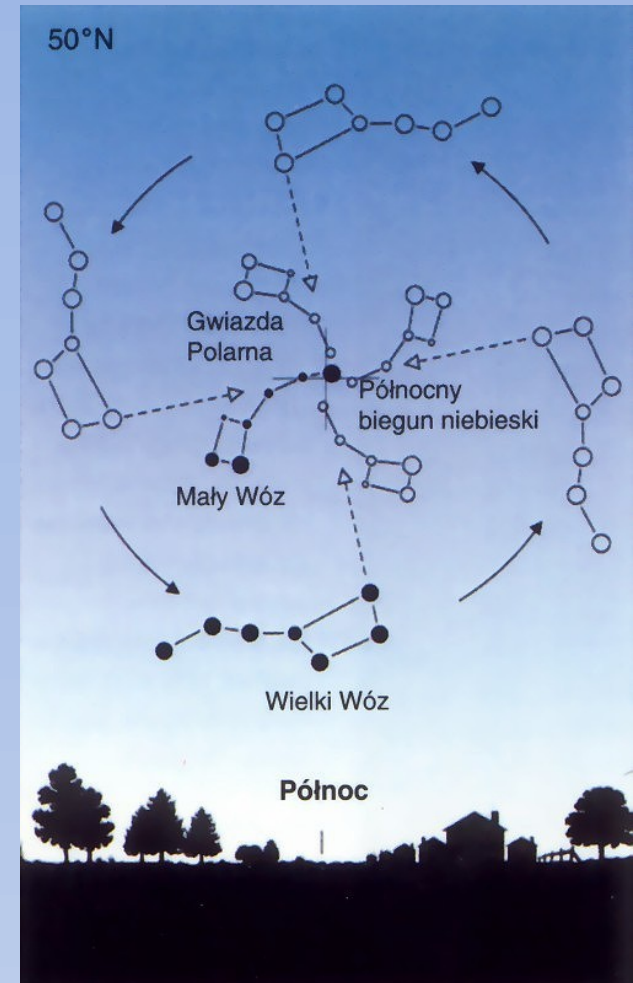
Uniwersalny czas koordynowany

UTC (ang. *Universal Time Clock* lub *Coordinated Universal Time*, fr. *Temps Universel Coordonné*) – wzorcowy czas ustalany na podstawie TAI (fr. *Temps Atomique International*), uwzględniający nieregularność ruchu obrotowego Ziemi i koordynowany względem czasu słonecznego. By zapewnić, że Słońce średnio w ciągu roku przechodzi nad południkiem zerowym o godz. 12:00 UTC, z dokładnością nie mniejszą niż 0.9 s, od czasu do czasu do UTC dodawana jest tzw. przestępna sekunda. Operację tę przeprowadza IERS (*International Earth Rotation Service*).

Czas: gwiazdowy

Czas gwiazdowy – czas wyznaczany tempem rotacji sfery niebieskiej. Definiuje się go jako kąt godzinny punktu równonocy wiosennej (punktu Barana). Jest on zawsze równy rektascensji obiektu astronomicznego, który znajduje się w danej chwili w południku lokalnym. Czas gwiazdowy należy do czasów o charakterze lokalnym, w różnych miejscach Ziemi mamy różny czas gwiazdowy.

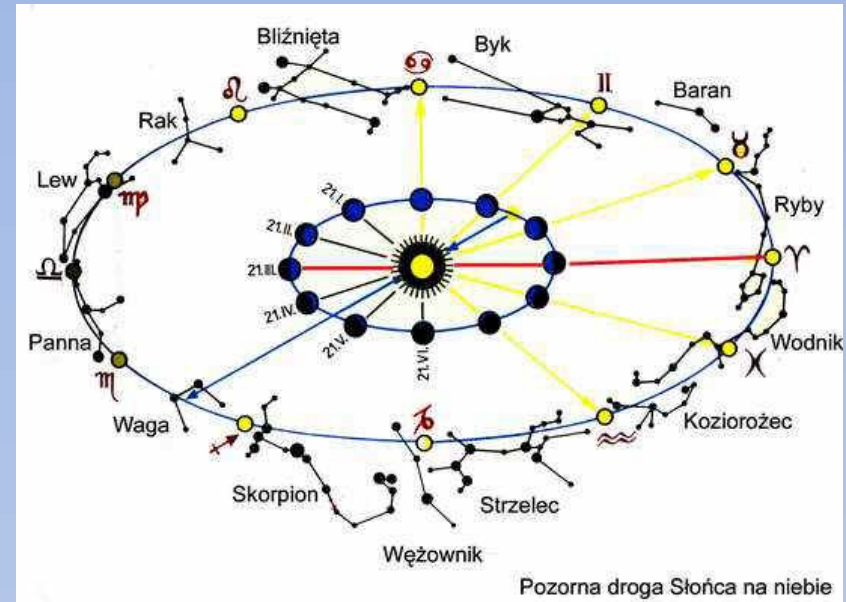

Naturalną jednostką czasu gwiazdowego jest doba gwiazdowa, która jest równa okresowi w jakim obraca się Ziemia dookoła osi względem gwiazd. Dobę gwiazdową dzielimy na 24 godziny gwiazdowe, te na 60 minut gwiazdowych, a te z kolei na 60 sekund gwiazdowych

Czas: słoneczny

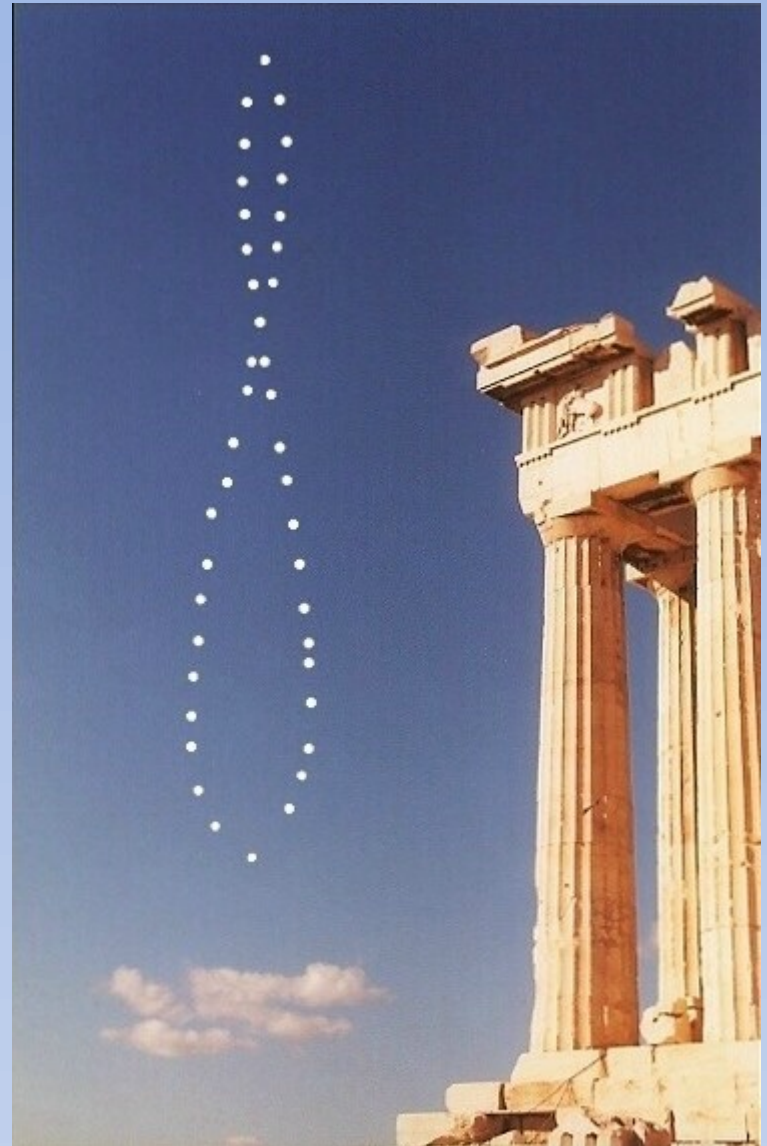
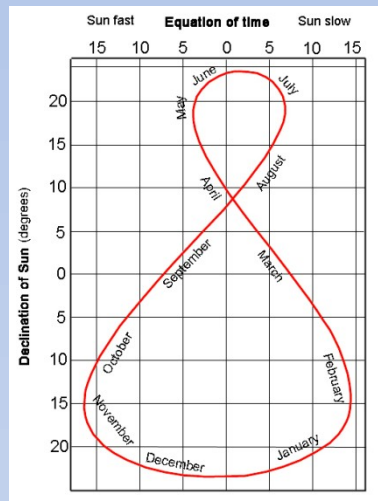
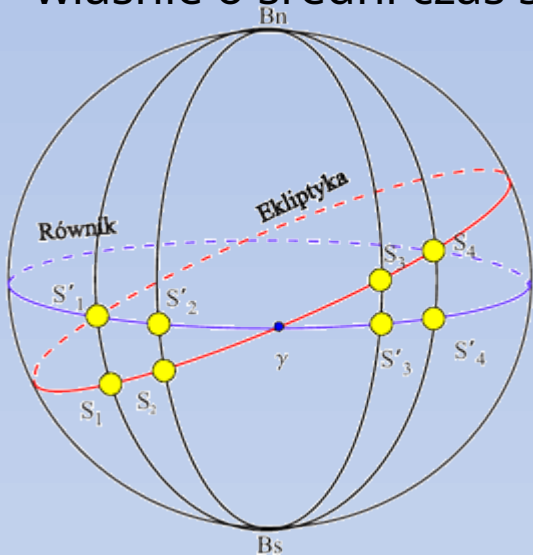
Czas słoneczny - czas wynikający bezpośrednio z pozycji Słońca na niebie. Istnieją dwa rodzaje czasu słonecznego: prawdziwy i średni. Prawdziwy czas słoneczny definiowany jest jako kąt godzinny Słońca powiększony o 12 godzin.

Czas prawdziwy słoneczny okazuje się być czasem płynącym niejednostajnie. Istnieją dwa powody dla których kąt godzinny Słońca nie narasta jednostajnie w czasie. Pierwszy związany jest z faktem, że Słońce na niebie porusza się po ekliptyce, która jest nachylona względem równika niebieskiego, co powoduje, że jego ruch rzutowany na płaszczyznę równika niebieskiego jest ruchem niejednostajnym. Drugi powód wynika z ekscentryczności orbity ziemskiej, co powoduje, że ruch Słońca po samej ekliptyce jest także niejednostajny. Do tego występują wahania prędkości obrotowej Ziemi.

Czas: słoneczny

Aby uniknąć efektów niejednostajności prawdziwego czasu słonecznego wprowadza się jego postać uśrednioną, *średni czas słoneczny*, który jest definiowany jako kąt godzinny *Słońca średniego* powiększony o 12 godzin. *Słońce średnie* jest tutaj punktem matematycznym poruszającym się w sposób jednostajny po równiku niebieskim. Używany przez nas w życiu codziennym czas urzędowy jest oparty właśnie o *średni czas słoneczny*.

Czas: skale

Międzynarodowe oznaczenia skal czasowych (The Astronomical Almanac,).

TAI - międzynarodowy czas atomowy. Jednostką tego czasu jest sekunda SI.

UT (UT1) - czas uniwersalny, punktem zerowym jest moment północy.
Jednostką tego czasu jest średnia doba słoneczna.

UT0 - lokalna aproksymacja czasu uniwersalnego bez uwzględnienia ruchu bieguna.

UTC (GMT) - uniwersalny czas koordynowany. Różni się od TAI całkowitą liczbą sekund.

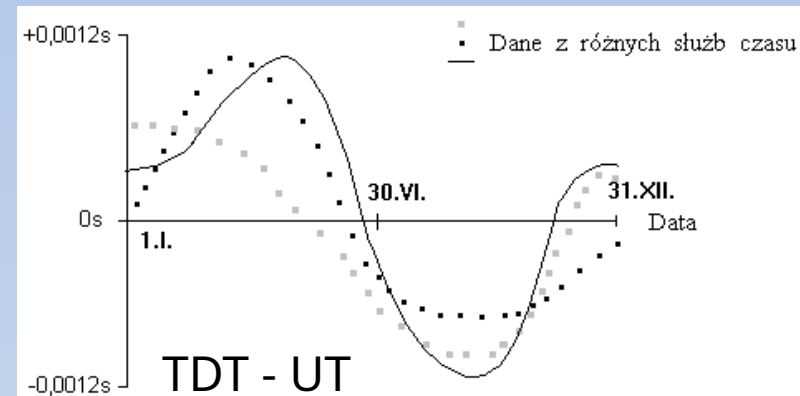
TDT - ziemski czas dynamiczny, używany jest do obserwacji z powierzchni Ziemi.

TDB - barycentryczny czas dynamiczny, używany jest do efemeryd odniesionych do do barycentrum Układu Słonecznego.

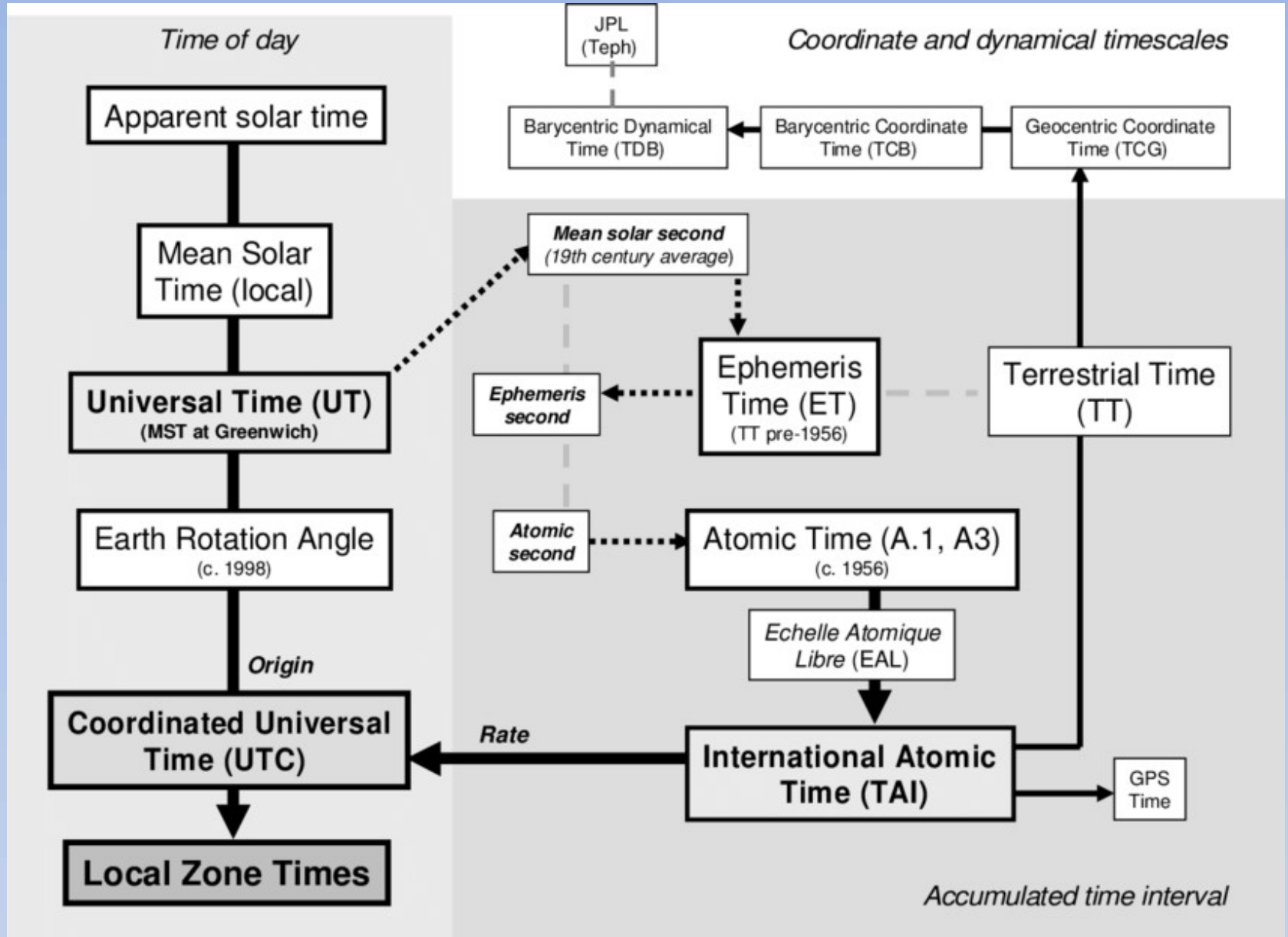
GMST (Greenwich Mean Sidereal Time) - średni czas gwiazdowy dla południka Greenwich. Opisuje fazę obrotu Ziemi względem gwiazd.
Związany ze średnią równocą na daną datę.

GAST (Greenwich Apparent Sidereal Time) - związany z prawdziwą równocą daty.

$$\text{TDT} = \text{TAI} + 32,184 \text{ s}$$

Czas: skale

Czas: skale

